EUGENIU COŞERIU
(1921–2002)

UN UOMO UNIVERSALE: EUGEN COSERIU[1]

ILEANA OANCEA

Eugen Coşeriu a avut un destin de excepție. A trăit într-o lume sfâşiată de război, cu consecințe extrem de grave pentru unitatea Europei. Primul lucru pe care îl putem spune este că, depăşind barierele create, a devenit, prin chiar acest destin de excepție, un *uomo universale*.

S-a născut în Moldova de dincolo de Prut, zonă românească marginală; a studiat, pentru început, la Universitatea din Iaşi, apoi în Italia, unde şi-a luat strălucit doctoratul în filosofie şi estetică. Italia a devenit patria adoptivă, țara care i-a oferit climatul spiritual benefic pentru cristalizarea intereselor sale intelectuale şi pentru conturarea complexei sale personalități.

A studiat astfel în anii săi tineri în trei dintre cele mai strălucite centre universitare: Roma (1940-1944), Padova (1944-1945) şi Milano (1945-1949).

Ce a învățat Eugen Coseriu în Italia? „Ceva" despre care se spune că nu se învață: atitudinea antidogmatică şi în acelaşi timp

[1]Ileana Oancea, ***Un uomo universale:*** *Eugen Coseriu în* ***Studi in memoria di Eugenio Coseriu*****,** a cura di Vincenzo Orioles. Supplemento di „Prulilinguismo. Contatti di lingue e culture", nr. 10 (2003)

BDD-A28370 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:59:06 UTC)

critică în fața ideilor şi concepțiilor cu tot ceea ce implică aceasta (respectul pentru orice cercetare serioasă, independent de acordul sau dezacordul cu principiile teoretice, exigența de a adopta puncte de vedere diferite pentru a încerca să înțelegi teoriile şi concepțiile din „interior" şi aceea de a considera diferitele forme ale culturii în contextele lor ideologice şi în conexiunile lor istorice) (*Lecții de Lingvistică generală,* Editura Arc, 2000, p. VIII-IX).

Propensiunea spre general şi spre fundamentarea filosofică a interpretărilor lingvistice este „lecția" cea mai importantă desprinsă în Italia de acest savant neliniştit, obsedat de rațiunile ultime ale fenomenelor.

A părăsit Europa, la 30 de ani, pentru a pune bazele Catedrei de Lingvistică Generală şi de Indoeuropenistică la Universitatea din Montevideo. Din acest colț îndepărtat a provocat o mare mutație în lingvistică. Eugen Coseriu nu a edificat astfel doar o catedră într-o lume departe de tradițiile europene, ci a pus sub lupa spiritului creator *Cursul de Lingvistică generală* al lui Ferdinand de Saussure, cel care a pus bazele lingvisticii moderne. Regândirea dicotomiilor saussuriene în structuri tricotomice au stat la baza celebrelor lucrări *Sistema, norma y habla* (1952) şi *Sincronia, diacronia e historia* (1958). A ajuns astfel din Montevideo în centrul lingvisticii contemporane, pe care o va renova din interior.

S-a reîntors în Europa, ca profesor universitar la Universitatea din Tübingen. În Germania, atât de importantă pentru edificarea paradigmei istorice a lingvisticii, va dezvolta în continuare această doctrină lingvistică proprie, prin care este depăşită viziunea saussuriană asupra limbajului, provocând un nou tip de abordare a fenomenelor lingvistice.

Recuperarea relației dintre limbă şi subiectivitate şi plasarea ştiinței limbii, într-o viziune integratoare, ca ştiință generală a culturii constituie a doua mare „revoluție" din lingvistica modernă, după cea saussuriană.

„Lingvistica generală" elaborată de un lingvist genial, F. de Saussure, reprezintă în mod firesc marele impuls teoretic pentru realizarea lingvisticii integrale, ca etapă epistemologic necesară, de

BDD-A28370 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:59:06 UTC)

către un alt lingvist genial E. Coseriu. Acesta a realizat unificarea conceptuală a întregului spațiu al lingvisticii.

La nivelul lui cel mai adânc efortul teoretic coserian a vizat de fapt construcția lingvisticii, altfel spus reîntemeierea epistemologică a științelor limbajului. Ideea apăruse în chiar titlul cărții lui José Maria Bernardo, *La construcción de la linguística. Un debate epistemologico*, 1955.

Relațiile acestui peregrin, spirit obsedat de problemele universale ale cunoașterii, cu România, țara sa de origine, în tot acest timp au fost problematice. România intrase în sfera de influență a comunismului...

Celebru în Europa şi în lume, Eugen Coseriu va trăi intens revenirea României spre rădăcinile ei romanice şi europene, va călători prin țară şi va susține entuziast prelegeri şi conferințe la marile universități româneşti. Lingvistul cu cea mai mare deschidere, purtând în peregrinările sale ştiințifice din Europa şi din afara Europei, idealul unei lingvistici ca ştiință profund legată de umanitatea omului, încerca astfel să recupereze o mare, dureroasă absență. Cu bucuria unei „ctitoriri", de care era atâta nevoie într-o lume vitregită de istorie, dar născută în centrul cultural al lumii antice, latinitatea, lume căreia spațiul românesc îi aparținea de fapt.

A evoca în mod adecvat personalitatea copleşitoare a lui Eugen Coseriu, care a trăit experiențe dificile şi complexe, într-o lume diversă, aflată pe continente diferite, şi care a trăit, desigur, şi trauma desprinderii de spațiul originar, înseamnă a ne referi la această ipostază a sa de *uomo universale*. Un *uomo universale*, prin acest destin care l-a purtat prin Europa şi America latină, de exemplu, şi deopotrivă prin hățişurile lingvisticii postsaussuriene, pe care a decantat-o şi a dominat-o prin anvergura doctrinei sale lingvistice.

Deosebit de revelatoare pentru conturarea personalității lui Eugen Coseriu este relația lui cu spațiul românesc. Mircea Eliade în cartea *Destinul culturii româneşti*, apărută în România în 1995, remarca un fapt tulburător: comunismul pentru România însemna, în fond, a doua părăsire a Daciei de către romani sau, nemetaforic vorbind, desprinderea României, ca singurul teritoriu romanic

BDD-A28370 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:59:06 UTC)

suferind această experiență istorică, de lumea romanică din care provenea.

Legătura marelui lingvist, afectivă şi intelectuală, deopotrivă, cu România, înainte de concretizarea ei prin prezența efectivă a lui Coseriu aici, o putem desprinde dintr-un foarte interesant interviu, realizat cu câțiva ani înainte de 1989. Puțin cunoscut, acest interviu este semnificativ pentru modul de raportare a unei mari personalități la *un spațiu-matrice* pe care îl purta în sine.

Titlul interviului *Toate problemele culturii şi toate formele ei sunt şi ale noastre*, publicat în „Revista de istorie şi teorie literară" din 1984, nr. 4, pune în valoare propensiunea spre universal caracteristică unui traseu spiritual. Astfel, Eugen Coseriu notează: „Nu pot să nu mă numesc român, fiindcă m-am născut şi am crescut tocmai în cultura românească. Baza tuturor realizărilor de mai târziu este tocmai ce am adus de la şcoala primară şi de la liceul din România şi de la primul an de Universitate pe care l-am făcut la Iaşi. Şi dacă m-au interesat şi mă interesează alte culturi şi în general cultura pe plan de universalitate, aceste culturi mă interesează de multe ori ca măsuri şi ca nivele de ajuns pentru cultura românească. Adică, totdeauna când studiez alte realizări culturale sau când încerc şi eu să mă realizez pe un plan internațional, pe de o parte mă interesează comparația cu cultura românească şi mă bucură, cum nu mă bucură afectiv realizările altor națiuni, mă bucură tot ceea ce e realizare de valoare universală în cultura românească. Şi când eu realizez ceva care este apreciat pe acelaşi plan internațional, mă simt şi mişcat ca român, ca reprezentant al poporului român, şi-mi vine – deşi cei care mă apreciază aici nu ştiu la ce mă refer – îmi vine să spun vorba cronicarului «Nasc şi la Moldova oameni». Vedeți că, totuşi, din acest pământ s-a născut ceva".

Mai putem desprinde din acest interviu şi o altă idee care vizează însăşi vocația „universalistă" a spiritului coserian.

Afirmarea universală a marelui lingvist se datorează faptului, cum subliniază el însuşi, că a mers de la început pe „căile regale" ale ştiinței, cărora a încercat să le dezvăluie coerența interioară, punând sub lupa spiritului creator premisele pe care ele se întemeiau. Ceea ce

BDD-A28370 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:59:06 UTC)

a făcut din românul E. Coseriu unul din marii savanți ai timpului nostru a fost tocmai faptul, pe care îl mărturiseşte aici, din nou, că în Italia anilor de formație a învățat, nu un bagaj de cunoştințe, ce ar fi mult mai puțin important, ci „o atitudine față de probleme, față de știință şi față de idei" (p.69). Cu mențiunea că a „învățat" de fapt un dat al propriei sale structuri intelectuale, animate de imperioasa nevoie de a se mişca pe spații largi care să-i permită conexiuni neaşteptate, nevoie pe care un alt român de excepție, Mircea Eliade, o punea sub semnul vocației enciclopedice a culturii româneşti şi aspirației ei recuperatoare menite să înfrângă marginalizarea şi vitregia istoriei...

Relațiile cu literatura şi cu estetica au fertilizat nu o dată opera unor romaniști. Să ne amintim de Vossler şi cartea pe care o dedică lui Croce, *Idealismus und Positivismus in der Sprachwissenschaft.* În acest sens, anii de formație a lui Coseriu stau sub semnul vosslerian al fascinației limbii ca *enérgeia*, pusă la încercare în experiențe literare încurajate de George Călinescu, aflat pe atunci în Iaşi. Coseriu mărturiseşte valoarea acestui contact activ cu limbajul. „Deci interesul față de foarte multe posibilități ale limbajului, pe care apoi le-am susținut teoretic sau din punct de vedere descriptiv în lucrările de lingvistică, în parte îmi erau familiare tocmai fiindcă mă găseam şi eu, cel puțin ca muncitor modest, în domeniul literar. Pe de altă parte, şi știința trebuie scrisă, exprimată într-un anumit fel. Şi există şi probleme ale stilului științific, care nu este deloc stilul considerat arid şi cu totul lipsit de savoare şi inodor şi incolor, ci este o formă de stil care exprimă totuşi personalitatea şi exprimă modul în care te înfrunți cu problemele ş.a.m.d. Şi cred că unul dintre celelalte efecte la care mă refeream - al acestor experiențe – se vădeşte şi în modul în care scriu despre lingvistică. Adică tot ceea ce e normă pentru structurarea textului, tot ceea ce e normă pentru exprimarea nuanțată a ideilor ş.a.m.d. nu sunt lucruri învățate de mine din punct de vedere teoretic din tratate de retorică, ci sunt lucruri învățate prin experiența mea şi prin muncă la aceste texte literare şi de critică". (*Interviul* citat, p. 92-93).

BDD-A28370 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:59:06 UTC)

Interesul pentru expresie şi capacitatea de expresie conferă operei lui Coseriu forţă şi elevaţie intelectuală. Am putea spune chiar că depăşirea structuralismului lingvistic este un drum care la Eugen Coseriu a trecut şi prin literatură... Iată alte bariere învinse: cele care despărţeau lingvistica de literatură şi de teoria generală a culturii, bariere deosebit de tenace la mulţi lingvişti ai epocii. Dincolo de ele urma să se instaleze integralismul lingvisticii coseriene.

Venind din anii tineri, nu cumva preocupările literare şi filosofice sunt şi ele acelea care i-au permis lui Coseriu să se situeze la originea mutaţiei paradigmatice din domeniul ştiinţelor limbajului întâmplate astăzi?

Cum a ajuns savantul român în centrul acestei problematici unificatoare, cu valenţe de universalitate, atât de înnoitoare? O spune el însuşi: „A fost însă şi uşor tocmai fiindcă eu de la început n-am pretins să mă afirm într-un domeniu de cultură specifică, ci într-un domeniu universal, în care originea mea din România nu numai că nu era o povară sau o piedică, ci dimpotrivă, era ceva în plus, era un bagaj de cunoştinţe în plus pe care eu îl aveam în acelaşi timp cu toate cunoştinţele referitoare la limbile şi culturile occidentale şi, mai ales, la limba şi cultura italiană. Deci, eu am lucrat de la început, pretinzând să mă înfrunt cu problemele lingvistice universale şi să intru în discuţia universală. Chiar prima lucrare mai întinsă, anume *Sistema, norma y habla*, publicată în spaniolă, la Montevideo, a fost de la început o lucrare care se ocupa cu problemele de lingvistică generală atunci arzătoare şi la ordinea zilei, nu numai în România sau numai din punctul de vedere românesc, ci dintr-un punct de vedere universal” (RITL, 1984, 4, p. 68).

Epicentrul acestei poziţii diferite de cea saussuriană, ar putea fi aflat în acei ani când Coseriu se găsea antrenat „cel puţin ca muncitor modest în domeniul literar”.

În ceea ce priveşte destinul operei coseriene reţinem mai ales faptul că în România, pe lângă traduceri din opera sa, există la Cluj din 1998 un *Centru de studii de lingvistică integrală* pe lângă Catedra de lingvistică şi semiotică a Universităţii „Babeş-Bolyai”, condus de Mircea Borcilă. Lingvistica integrală coseriană este

BDD-A28370 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:59:06 UTC)

analizată în vol. nr. 4 din 2001 din *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai"- Philologia,* Universitatea din Cluj face efortul de a dezvolta tezele lingvistice coseriene în intenția de a fundamenta o şcoală lingvistică cu un profil net caracterizat.

E. Coseriu a fost primul Doctor Honoris Causa al Universității de Vest din Timişoara. Evenimentul academic a dorit să simbolizeze reintroducerea vieții academice româneşti în viața academică internațională şi a valorilor ei. A fost o decizie emblematică pentru deschiderea urmărită de Facultatea de Litere, Filosofie şi Istorie de la Universitatea de Vest din Timişoara.

BDD-A28370 © 2016 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:59:06 UTC)